

Gróf Sigmund Perencsér szeretettel
Előszóíró

KÜLÖNLNYOMAT A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEM
1936—37. TANÉVI ÉVKÖNYVÉBŐL.

A REFORMÁTUS KOLLÉGIUMI NEVELÉS LÉNYEGES VONÁSAI

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEM
GRÓF TISZA ISTVÁN-EMLEKÜNNEPÉN, 1937 ÁPRILIS 22-ÉN

ELŐADTA:

Dr. CSIKESZ SÁNDOR
EGYETEMI PROFESSZOR.

DEBRECEN, 1938.

DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEMI NYOMDA.

Két évtized záróéveihez jutottunk *Tisza István* halála óta. A nyolcadik évtized felén nagy lépéssel vagyunk túl a születésétől számítva. Születését beárnyékolja a leverт szabadságharc és ernyesztő abszolutizmus hajnal-előtti homálya. Szemfödélére a haldokló Nagymagyarország élet-estéjének ítéletes árnyékai, s a felvörösłő forradalom tűzjelei kevernek ijesztő színeket. Fegyvertelenül állott meg gyilkosai előtt. Úgy tűnik fel lelki szemeink előtt, mint ki a győztes fegyvereket: rendíthetetlen jellemét, Isten iránti bizodalmát, predestináltsága meggyőződését, pártatlan igazságszeretetét, aggódó honszerelmét, melyekkel életében-halálában győzelmet aratott: utolsó erőfeszítésével átvette a halál mesgyéjén a magyar nemzet jövődjébe, hogy a késő nemzedék megtalálja, felöltözzé, lelkébe fogadja, s ezekkel győzzön. *Tisza István* teljes fegyverzettel lépett ki az iskola padjaiból az országirányítás porondjára. Az élő Isten ingyen kegyelméből nyert pazar adományait két földi tényező formálta: a család és a Kollégium. De családját: felmenő őseit is több évszázadra visszamenőleg legnagyobbbrészt ez a Kollégium dajkálta, vagy a Kollégium által nevelt legkiválóbb ifjakkból kerültek ki mentorai. *Tisza István* fegyverzetét, azt a szellemi armaturát, amit az utókorra hagyott, közvetve és közvetlenül, tudva és a tudat alatt a református Kollégium nevelő szellemének köszönhetjük. A Kollégium által négy évszázadon át nevelt jellemek hegyláncolatában a felhők fölötti csúcsok egyike ő, örök fényben ragyogva. Egyetemünket a Kollégium szellem- és jellemnevelő legfőbb örökösének szánta. *Tisza Istvánhoz* akkor leszünk leghívebbek, ha ezt az örökséget egész lélekkel megösmérjük és megszeretjük. Ezért próbáljuk felmutatni a *Tisza Istvánra* emlékezés ez ünnepi órájában a református kollégiumi nevelés lényeges vonásait.

A debreceni református Kollégiumot, általában a többi magyar református kollégiumot a legtöbben csak a mai, vagy esetleg a világháború előtti, legfeljebb a millennium-kori, vagy nagy kivételképen a szabadságharc utáni állapotából ismerik, amikor az osztrák-cseh és a kiegyezés után ehhez igazodó magyar hivatalos iskolai és tanulmányi rendszer eltorzította, össze-vissza szabdalta, gúzsba kötötte, megcsonkította, illetőleg tradíció nélküli irányba fejlesztette. Ebből a dícstelen, s egyre kopottabbá váló korszak ösmereéből erednek a mai nemzedék hűvös, tartózkodó, néha lekicsinylő, szűkmarkú értékítéletei.

*

A református kollégiumok igazi kora a szabadságharcot megelőző három évszázad. A debreceni Kollégium fénykora, mikor jelentőségben föléje emelkedik az ország valamennyi

főiskolájának, beleértve a Pázmány-egyetemet is, a XVII. század második felétől az egész XVIII. századon keresztül a XIX. század harmincas éveiiig terjedő csaknem két évszázados időszak volt. Körülbelül száz évvel ezelőtt kezd a budapesti egyetem jelentőségében, hallgatói számában fölébe emelkedni a debreceni Kollégiumnak, hogy majd a kiegyezés korszaka után gyorsított iramban növekedjék és túlszárnyalja Alma Materünket. De a többi református kollégium között: Pápa, Sárospatak, Nagyenyed, Szatmár, Kolozsvár, Kecskemét stb. továbbra is megtartotta elsőségét.

Az a neveléstörténeti és paedagogiai érték, ami a Pázmány-alapította egyetem és a többi református kollégium fölé emeli a debrecenit a virágzásnak fent körvonalazott korszakában, az következőleg sűrítendő össze:

1. A genius-loci ereje, melyet táplál a reformáció századában történt alapíttatása óta szakadatlanul egyazon helyen élő folytonossága négy évszázadon keresztül, s ebből több, mint háromszázötvenéves főiskolai multat hitelesen igazoló anyakönyveinek egész Közép- és Kelet-európában szinte páratlanul álló teljessége. Hazánkban egyetlen főiskola sem mondhatja el ezt. Balsorsa valamennyit visszafejlődni, menekülni, peregrinálni, vagy szünetelni kényszeríti, s még a Pázmány-egyetem is újra és újra változtatja helyét, s anyakönyvei még a mult évszázadból is nagy hézagokkal maradtak fenn.

2. Annál figyelemreméltóbb ez, mert valamennyi főiskola között a debreceni Kollégium az, amelynek a török-időkben agyonsarcolt város és egyház mellett *nem voltak patrónusai. Az erdélyi fejedelmek nagynéha fordultak felé egy-egy áldott gesztussal. A magyar királyok soha!...* egész Tisza István koráig. Az államhatalom és a római egyház, de különösen ezeknek egygyé-ötvözete: a Habsburg-udvaripolitika passzív, vagy aktív ellenszenvvel kísérte fejlődését, s a barokk-királynő nem egyszer bocsátott ki a Kollégiumra életveszélyes rendelkezést. De mert patrónustalan volt a debreceni Kollégium, épen azért politika-mentes is volt, s ezzel biztosította a legjobban létét.

3. Amint a többi Kollégium megfogytakozott tagjaiban és elfogytakozott lételében, Debrecen *folyton gyarapodott.* A megszűnt nagyvárad kollégium főben és tagokban teljesen beleolvadt. Az elűzött pápaiból, patakiból a diákok százai jönnek ide. Külföldi kapcsolatai egyre növekednek. Mikor *Mária Teréziának* a Kollégium számára való gyűjtést és a városi segélyadást eltörlő parancsai alapjában rendítik meg a Kollégiumot: Helvécia, Hollandia, Anglia református, illetve anglikán egyházai hatalmas alapok gyűjtésével segítik meg a debreceni Kollégiumot, mint „a magyar reformátusok” főiskoláját. Ebben az időben nálunk 85, s a világhírű oxfordi egyetemen ugyanakkor 146 új tanuló iratkozott be (1756). Ezt a tudományszomjúságot méltányolta az a fundatio Anglicana, amelynek jelentős összegű kamatait a canterbury érsek azóta is évről-évre utalványozza,

4. *A Kollégium székhelye az egész országnak mindig legmagyarabb, abban az időszakban pedig legnagyobb civitása: Debrecen. Töröktől-tatártól, oláhtól, ráctól öldösött és felégetett falvak birtokos lakossága ide menekült. A rekatolizáció és a gályarabságra ítélő pozsonyi vésztörvényszék, valamint a császári hadak pusztítása elől a prédikátorok és világiak, nemesek és polgárok Debrecen felé szivárognak, s volt idő, amikor a félszázat is meghaladta a „pro nomine Christi exul:” Krisztus nevéért száműzött bújdosó református papok száma, kiket Debrecen városának református közönsége szeretetadománnyal táplált mindaddig, amíg az „árva” ekklezsiákban el nem tudtak helyezkedni. Csak természetes, ha a tanulni vágyó deákok figyelme erre a „hegyen épült” városra fordult. Amikor az egész ország a szenvedés iskolájában volt, akkor vált Debrecen a szenvedő ország iskolájává, s akkor lett a debreceni Kollégium a szenvedők és üldözöttek menedéke. Olyan zaklattatásokat, aminőket Debrecen és a tiszántúli reformátusság akkor kiállott, a mai időkben alig tudna elhordozni és mégis az egész ország áhitott Mekkája volt ez a hely, mert ez volt a legkevésbé zaklatott a magyar református egyház menedék-várai között.*

5. *A debreceni Kollégium alakította ki a szorosan vett Magyarország legnagyobb részére ténylegesen kiterjeszkedő, s az egész Magyarországra is hatást gyakorló egységes iskolarendszert. Meg lehet keresni ennek a rendszernek szellem-történeti gyökereit a wittembergi és genfi akadémiák törvényeiben, a zürichi Collegium Carolinum analógiájában, Sturm és Troztendorf próbálkozásaiban, de ami itt magyar földön kifejlődött, az egészen más és sem ezekből a forrásokból, sem más szellemi hatásokból lényeges részeiben meg nem magyarázható. Ez az iskolarendszer úgy tagozataira, hatásterületére, egyetemességére, valamint egymással szervesen összekapcsolódott külső és belső igazgatására a leggyökeresebben eredeti magyar iskolarendszer, sőt mind e máig egyetlen önálló magyar iskolarendszer, melynek vannak olyan, korukat megelőző részletei (főiskolai képzettségű tanítók, diák-respublica, tömegek egyéni tanítása és nevelése stb.), amiket épen a legújabb paedagogiai törekvések ujdonságként hoznak elő és előfeltételként követelnek. Ez az iskolarendszer a debreceni Kollégiumban megtestesült, s belőle, mint központból szakadatlanul kiáramló, az egész ország magyar református rétegei felé állandóan lüktető, s a félezer és ezer között hullámozó számú kisebb kollégiumok, partikulák, vidéki scholák, luduszok és falusi vernakula-iskolák egy szerves egységbe foglalása útján az egész nemzetet nevelő iskolarendszer volt. Komárom, Somorja, Losonc, Szikszótól délfele Körmend, Nagykanizsától keletre Csurgó, Siklós, Nagyharsány, Laskó, Bácska, Bánáttól északra, Máramarosziget, Nagybánya, Zilahtól, s Királyhágótól nyugatra, ez a terület volt a debreceni Kollégiumban összpontosult eredeti magyar iskolarendszer birodalma. De sohasem*

alakíthatta volna ki ezt a debreceni Kollégium, ha nem segítette volna ebben életre-halálra a magyar reformátusságnak, ennek a legtösgyökeresebb magyarságnak, Isten- és hazaszeretete, kultúraszomja és áldozatkészsége. Gondoljunk a török hódoltság és a vallásháborúk korszakára, a kurucvilágra. A mai embernek szinte elképzelhetetlen, veszedelmeiben és fáradtságaiban elirtóztató az az út, amit például a deák-gyermekek és igen sokszor a szülőknek és az egyes községek külső-belső előjáróinak meg kellett tenni, mondjuk a Balatontól Debrecenig vagy Somorjától idáig vagy Mohácsról, Halastól városunkig. Még III. Károly és Mária Terézia alatt is, amikor a „katonafogdosás” intézménye gombamódra szaporította a szökött katonák, a szegénylegények betyárhadát, mely Fertőtől, Bakonytól Duna-Dráván át az Alibunári mocsarakig, s az egész Nagyalföldön a Tisza kiöntései között fenyegette az élet- és vagyonbiztonságot, még ebben a korszakban is a „vadnyugatos” képzelet határáig felívelődő regényességgel bír egy-egy ilyen utazás. S most gondoljuk el, hogy a debreceni Kollégiumnak cca ötszáznál több nagydiákja, ugyanannyi mendikáns kisdíákja (évente a tanévre-jövet és -menet, a három nagy ünnepi legációra kiszállva és visszatérve, s a nyári vakáció szupplikáció-vándorlásaiban) nyolcszor-tízszer bebarangolta egy-egy tanévben ezt az utat. A nagyobb egyházközségek előjárói minden három évben személyesen választották és vitték ki az akadémikus rektort és igen sokszor jöttek Debrecenbe, hogy a külfországból visszatért akadémikus ifjak közül lelkipásztort vigyenek a hetedik vármegye ellen. Ungot-Bereget, Tolnát-Baranyát be kellett járni akkor a debreceni diáknak. Ez a vándorlásra és bűjdosásra készítetés nagyon megfelelt a kor szellemének, mely a „christianus viatort”-t a „zarándok”-tipust igyekezett kialakítani. Ez volt a nagy népemigrációk, immigrációk és kolonizációk korszaka. A *Kollégium egyik legnagyobb eszköze volt a szellem- és jellemnevelésben ez a szakadatlan vándorlás.* Csak az Istenben vetett eleven hit és az ő oltalma alá helyezkedő igazi alázat és engedelmesség tudta átélni ezeket a viszontagságokat. Erős nemzet-érzés, biztos ország-tudat, éles hazaszemlélet, gyakorlati hon-ismeret, és mélységes népszerűet lett ennek a paedagogiai folyománya. Micsoda parányi csökevény ehhez a mai falukutatás, szociográfia, settlement-mozgalom stb. A mai cserkészgyerek a pár napos táborozásáról egész évben regél. Akkor pedig pár hetes, pár hónapos megszakításokkal szakadatlanul a nép között szállt és élt, járt és kélt a kollégiumi diák. Istenfélelem, predestináltság tudata, önállóság, lelemény, bátorság, hallgatni- és cselekedni-tudás nélkül az ifjú lélek ezt nem bírta volna ki. De nemcsak hogy kibírta, hanem szívéből meg is szerette. A legnagyobb büntetésnek érezte, a legációtól és szupplikációtól eltiltást. A legációban és szupplikációban talált rá Kollégium és deák egyaránt a magyar népre, mint igazi mecénásra. A kisnemes, a városi polgár, az árva ekklesia, a szegény jobbágy nép, még a pásztort sem véve ki, jó szívvel

adakozott. Fehér pénzt az öreg deáknak, „kongót” a mendi-
kánsnak, tojást, babot, vásznat mindegyiknek. Páratlan és
példátlan áldozatkészség ez, melynek aranyalapja a magyar
református nép szívében van, s évenkénti fejedelmi kamata
négy-ötezer arany, tehát ma cca ötven-hatvanezer pengő összeg.
Csak a szegény tud igazán adakozni, mert ő mindenét odaadja.
Nincs sehol a világon agrár-nép, földmivelő-jobbág, két keze
munkájából élő tömeg, amely *főiskolai oktatásra, nadrágos-
emberek képzésére* önként, szabad elhatározásából ennyit
áldozna, mint a magyar református nép, mely emellett még
saját gyülekezetét, templomát, papját, iskoláját, rektorát is tar-
totta, fizette. A magyar református papképzés és vele együtt
a tanár- és tanítóképzés, később a jogász- és hivatalnok-képzés
lehetősége és zavartalansága a partikula, legáció, supplikáció
gyűjtéseiből és a kegyes alapítók adományaiból volt lehetséges.
Ezek között is oroszlánrész jut a *legációnak, melyet méltán
nevezhetünk a magyar református egyház legrégibb, leghatal-
masabb, és legáldottabb belmissziói intézményének*. Kollégiumi
törvényeink féltve sorolják föl a legátus tulajdonságait: legyen
szerény, tisztességtudó, mértékléses, önmegtartóztató, nem bot-
rányos, nem veszekedő, nem irónikus, nem kevély, nem rágál-
mazó, nem vitatkozó. Társalkodásban megfelelő, másvallásúakkal
okos, óvatos, más-kollégiumbélivel testvér, ne vegyüljön tömegbe,
ne bírálja a közállapotokat, ne legyen fegyvere. Csak így
érdemelhette ki a legfőbbek, a középosztály és az egyszerű
nép megbecsülését és így szolgálhatta a társadalmi ellentétek
elsimítását. Úgy jelent meg a fiatal deák a nép képzelete előtt,
mint a népmese eleven hőse, kiből minden lehet: püspök,
vicispán, gubernátor, hadvezér, sőt tán király is. És szemeink
előtt valósul meg, hogy a kollégiumi kisdiák egy ország legfőbb
ura és parancsolója lesz.

A partikuláknak a debreceni Kollégium ad tanszemély-
zetet, tantervet, tanmenetet, tanítási gyakorlatot, tankönyvet,
taneszközöket, sőt a kollégiumi rézmetsző deákok útján kitűnő
térképeket, természetrajzi és természettani szemléltető képeket
stb. Viszont a partikulák adnak a Kollégiumból kikerült aka-
démikus rektoroknak a fele papi fizetés mellett sorbafőzést,
kókviát, teljes ellátást, lakást úgyannyira, hogy évről-évre
tarthatja belőle a legszegényebb sorsú, de legtehetségesebb,
legárvább és legelhagyatottabb kis magyar fiúkat, s küldheti
ennek az ősrétegnek legderekbabbait a felsőbb osztályok vég-
zésére Debrecenbe. Mindene meglévén, élére rakhatja a három
évi rektori jelentős fizetését, összegyűjtheti azt a pár száz ara-
nyat, amellyel bejárhatja Helvécia, Hollandia, Anglia és
Németország legkiválóbb egyetemeit. s hazajöhet a tudás és
tapasztalat olyan tömegével, amelynek monumentalitását a kora-
beli általános kulturális viszonyokhoz képest ma még meg-
mérni is alig tudjuk. Jó másfél évszázadon keresztül a kollé-
giumokból kikerült, s külakadémiákról hazajött ifjú volt az
országnak legviláglatottabb, legképzettebb embere. Európai

látású, hívő református és minden ízében magyar. A debreceni Kollégium így gyarapította és tette naggyá partikuláit, s partikulái így tették naggyá és gyarapították az anya-oskolát.

6. Ez a hatalmas kiterjedésű iskolarendszer vitte fokról-fokra diadalra minden téren a „debreceni formát.” a) Először liturgiában; már Bethlen Gábor udvari papja Melotai Nyilas István ezt a debreceni formát akarja kodifikálni Agendájában, s ez a forma marad az élen a XX. század elejéig; b) a debreceni forma lesz általános az énekes könyvben és pedig úgy a közéneges-, mint a halottas-könyvben egész napjainkig; c) a katechizmusnak Debrecenben fordított és nyomtatott példányai a legnépszerűbbek, s ha másutt, vagy idegenben kerültek is ki sajtó alól, csak akkor keltek, ha rajtuk volt a hitelesítő szó: „Debreceni forma szerint”; d) a tanrendszerben, nevelésben hogy terjedt el ez a debreceni forma, arról már szólottunk; e) debreceni tógában és reverendában jártak hivatalos forgolódásukban papjaink. A debreceni cívis tisztas fekete dolmányát hordták hivatalukon kívül papok és rektorok egyaránt. Debreceni tisztas cívis asszony főköltője, ruházata vált országos divattá a belhivatalnokok családjában. Debrecenről sóhajtozott és érdeklődött a református magyarság művelt rétege. A mai Debrecen alig tudja, hogy mennyire a szíve mélyén hordozta az egész magyar reformátusság. Baksay Sándor „Csodálatos történetét” kell elolvasni, hogy megérezzük ennek a népies emlékezésnek édességét. Csak Debrecenben volt Debrecen „lugubris-tónusú.” Szerte-szét a hazában mesék, regék százai, anekdoták, diáktörténetek, adomák, szállóigék ezrei aranyporozták be a Kollégiumot, s a városok városát: Debrecen. Vagyunk egynéhányan, akik gyermekkorunkban századok óta szájról-szájra adott legendák fényében ösmertük meg az ősi Kollégiumot és a régi Debrecen, s a maiban is ezt a régít szeretjük és keressük.

*

De lássuk ennek az iskolarendszernek lüktető központját.

A régi Kollégium belső élete szinte fölosztható a palatinatusi káté sémája szerint: rajtunk nyavalyás embereken elárad Isten adománya. Helyettünk eleget tesz a krisztusi szeretet, s nekünk Isten dicsőségét kell szolgálni hálaadással. Isten adományait osztogatja a Kollégium a buzgó istentiszteleti életben a reggeli énekléstől az esti precesig, a templomi istentisztelettől a temetésig. Nem a vallásról tanultak, hanem az elevenhitű istenfélő, tiszta erkölcsű életet gyakorolták. Isten gondviselő adományait osztogatta az amplissimus coetus és ennek diákvezére a senior, a contrascriba, az esküdt-deákok, a kollega, kántor, oeconomus, bibliotekárius, kurátor, dispensátor, praebitor, stb., stb. Szüksős esztendőben együtt szenvedtek, bő termés idején együtt örültek a Kollégium deákjai. Hálás lélekkel ezek emlékeztek meg később alapítványok, fundációk útján a Kollégiumról, s lettek a szenvedés és nyomortól megváltó isteni szeretet eszközeivé. De ugyanígy osztogatták Isten

legnagyobb áldásait is az ő akaratából, t. i. a szellemi kincseket. Az angol egyetemek módszere volt még némi tekintetben hasonló ehhez, hol a professzorok aránylag kevés óraszámban tanítottak, a többit pedig tutorok, fellow-k, idősebb deákok, nálunk publikus és privátus praeceptorok, kollációk és egyéb diákegyesülések végezték el. Az alapelv az volt, hogy deák tanítson, vagy szolgáljon, s így minden főiskolás deáknak volt egy kisdíákja, akiért felelt, testi-lelki épségéért számadással tartozott, akit védelmezett és elősegített, aki viszont kiszolgált reá, ruháját, csizmáját, szobáját rendben tartotta, ételét elhozta. Ezt a kis mendikánst egy másik nagydiák tanította, hogy a gazdája részéről reá áradó harag esetén legyenek enyhületes órái és megfordítva. Egész osztályokkal jött kapcsolatba a publicus praeceptor, s ő volt a harmadik nagydiák, aki fölügyelt a kicsinyre. Nem keseredhetett el kis szíve a szolgáladeák-sorban sem, mert a három közül akadt egy-két szív, aki igazán megszerette, egy-két kéz, mely lélekből megsímogatta. Ma az egyik osztálynak nincs köze a másikhoz, annál kevésbé egyetemi hallgatónak kicsinyebb deákhöz. A régi tartóedényekből elillant a szeretet és összelartozás olaja. Akkor pedig idősebb deák és kicsiny deák között naponkénti érintkezés érzelmi szálai szőtték át a kollégiumi életet, s maradtak még sokszor a halálig. A kicsi mendikáns elé négy eszmény volt tűzve: pietas (jámborság), probitas (becsületesség), humanitas (emberiesség), sanctimonia vitae (életmegszentelés), s ez a négyes eszmény vezette át a szellemi kincsek végső megszerzéséig. Ezekkel a lelki adományokkal kell megszereznie a test és lélek erőit, minden tudományt, s megkezdeni és elviselni a munkát. Hozzászokni az önuralomhoz, a törvénynek engedelmeskedéshez, a lélek és test eszközeinek tökéletes használatához. Elindulni a lélek és test boldogságának megszerzése felé itt és a mennyben: ennek lényege az Isten félelme és szeretete, amint ezt a törvény kifejezi. Ezért tilos minden szerencsejáték, minden tánc és világi zene, fegyverhasználat, lakmározás és részegség, mert ezek nem az Isten, hanem az ördög adományai. Tilos a zsugoriság, mert Isten adományaival élni kell, tilos a tékozlás és fényűzés ételben, ruházatban, megjelenésben, mert Isten adományával szentül és mértékletesen kell élni. A Kollégiumban éveken át alig hallatszik egy-egy erősebb szó: „lelkemre“, „hitemre“, „véremre“, „bizony Isten“, „úgy segéljen“, s ennek a büntetése is egy heti cárcer kenyéren és vizen. Az „adta-teremtette“-ért még egyszer annyi jár, másodszori ismétlődés esetén kicsapás. Káromkodó kifejezés, trágár beszéd a kollégiumokban ösmeretlen volt. A janitor semmiféle nőszemélyt be nem engedhetett, csak a rektor professzor egyedül. Diák csak másodmagával járhatott az utcán. Törvény volt, hogy az alumnus jótéteményből élt, s a debreceni Kollégium minden diákja ilyen volt. Isten ellen vétkezett, aki jótéteményét eldobozta. Bort a Kollégium a saját szőlőjében termelt és osztott szét mértékkel a deáksereg között, vagy a város fertály-

kocsmáiban lehetett beszerezni mérsékelt áron, s a Kollégium falain kívül tisztos polgári család felügyelete alatt elfogyasztani. Különösen meg kellett becsülni a debreceni egyház református társadalmát. Törvény volt, hogy a deák nem szekerezhett végig a Kollégium városán. Ha négyes fogaton jött is, fegyvéreit letéve, le kellett szállnia lováról, szekeréről, s alázatosan, gyalog kísérni azt be a városba a Kollégiumig.

A kollégiumi neveléshez hozzátartozott hetenkint kétszeri játékdélután a Nagyerdőn és a hetenkint egyszeri zene- és ének-délután.

A legnagyobb, amit adott a Kollégium a diákjainak : az az Istennek tetsző napi szigorú életrend. Reggel 3 órakor költötte fel a vigil az oeconomust, aki csengetett és égő méccsel sorra gyújtotta a Kollégium szobáiban és deákgunyhóiban a mécseseket és mindenkit felrázott. Ettől kezdve este 9-ig, mikor az oeconomus sorra elfújta a mécseket, óráról-órára, percről-percre meg volt szabva a deák élete az egész napra. Szigorú ellenőrzés, kemény és elmaradhatatlan felülvizsgálat kérte számon és torolta meg a mulasztást. Életük második természetévé vált ez a rend, s ahová a kollégiumi diák került, ott rendet teremtett és rendezett életformában élt ; mert a rend-szeretetét nem kívülről nyerte, hanem szívében őrizte.

Ez a rend-szeretete volt a mások iránti felelősségének alapja, s ezzel a felelősségével szolgálta leginkább Isten országát, Isten dicsőségének ügyét. Külön alapos tanulmányt érdemelne az, elmélyedni ezekbe a finom részletekbe.

*

Befejezem. Ennyi ízelítő is elég, hogy megösmérjük a debreceni Kollégium örökletes nevelő hatásait *Tisza István* jellemében. Mély vallásossága, európai látköre, az egész magyar haza valóságos ösmere, az egyszerű magyar népre alapozódása és annak megbecsülése, a tiszta erkölcsi élet komor fensége, mely még a kétértelmű megjegyzést és a trágár szót sem tűri, igazságossága és önmérséklése, szigorú napirendje és másokért való határtalan felelősségérzése, halál-veszedelmek között is Istenben bízó készsége és megnyugvása, mind-mind ott virulnak évszázadokon keresztül az egész magyar föld domináns főiskolájában : az igazi nemzetnevelő és népnevelő intézményben, a debreceni Kollégium iskolaszerében.

Viharos vizekre evezett ki *Tisza István* élete hajója, de mint óriás, fehér albatrosz az óceánjáró hajót, úgy kísérté az ősi Kollégium szelleme és áldása a legpuritánabb magyart. Nemzeti életünk sötét éjszakájában csillag ő, melyet időnként elhomályosíthat és eltakarhat feledés és gyűlölet fellege, de ha ragyog, fényét azért küldi, hogy tájékoztasson.

A látó szemek előtt megnyílik a titok : annak a csillagnak ragyogó fényében jelentős fénycsóva az, ami az ősi debreceni Kollégium reávetődött fénykévéjének visszasugárzása.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

Lelt.

17841-1957